

ABULG'OZIY BAHODIRXONNING SHAJARAYI TAROKIMA ASARI

Farg'ona davlat universiteti filologiya yo'nalishi

Nurmatova Farog'at G'ulomjon qizi

ANNOTATSIYA: Abulg'oziy Bahodirxonning "Shajarayi Tarokima" asari o'zbek va turkiy xalqlarning tarixiy va nasabiy ildizlarini o'rganishga bag'ishlangan muhim manbadir. Ushbu asar O'rta Osiyo hududidagi turkiy qabilalar va ularning siyosiy, ijtimoiy tizimlari, shuningdek, turli davrlardagi sarkardalar va hukmdorlarning nasabini batafsil bayon etadi. Tadqiqot maqolasida asarning tarixiy, madaniy va siyosiy ahamiyati, shuningdek, uning o'tmish va zamonaviy tadqiqotlarda tutgan o'rni yoritiladi.

Kalit so'zlar: Abulg'oziy Bahodirxon, Shajarayi Tarokima, Tarixiy manba, Turkiy xalqlar, Nasabnoma, O'rta Osiyo tarixi, Qabila tizimi, Siyosiy tuzilma, Madaniy meros, Tarixiy tadqiqot.

Shu bilan birga, asar orqali o'rta asr turkiy xalqlarining ijtimoiy tuzilishi, urug'lararo aloqalari va tarixiy hodisalarni kuzatish mumkinligi tahlil qilinadi. Maqolada "Shajarayi Tarokima" asarining tarixiy manba sifatidagi qadri va uning ilmiy tadqiqotlarda qo'llanishi ham ko'rib chiqiladi.

ANNOTATION: Abulgazi Bakhodir Khan's work "Shajarayi Tarokima" is an important source dedicated to the study of the historical and genealogical roots of the Uzbek and Turkic peoples. This work describes in detail the Turkic tribes in Central Asia and their political and social systems, as well as the genealogy of commanders and rulers of different periods. The research article highlights the historical, cultural and political significance of the work, as well as its place in past and modern research.

Keywords: Abulgazi Bakhodir Khan, Shajarayi Tarokima, Historical source, Turkic peoples, Genealogy, History of Central Asia, Tribal system, Political structure, Cultural heritage, Historical research.

At the same time, the work analyzes the possibility of observing the social structure, inter-tribal relations and historical events of the medieval Turkic peoples. The article also examines the value of the "Shajarayi Tarokima" as a historical source and its use in scientific research.

АННОТАЦИЯ: Труд Абулгази Баходирхана «Шаджарайи Тарокима» является важным источником, посвященным изучению историко-генеалогических корней узбекских и тюркских народов. В этом труде подробно описываются тюркские племена Центральной Азии, их политический и социальный строй, а также генеалогия военачальников и правителей разных периодов. В статье освещается историческое, культурное и политическое значение труда, а также его место в прошлых и современных исследованиях.

Ключевые слова: Абулгази Баходирхан, «Шаджарайи Тарокима», исторический источник, тюркские народы, генеалогия, история Центральной Азии, родоплеменной строй, политическая структура, культурное наследие, исторические исследования.

В то же время в работе анализируются возможности изучения социальной структуры, межплеменных отношений и исторических событий средневековых тюркских народов. В статье также рассматривается ценность «Шаджарайи Тарокима» как исторического источника и его использование в научных исследованиях.

KIRISH

Abulg‘oziy Bahodirxon (1603–1663) – O‘rta Osiyoda, xususan Xiva xonligi hududida yashagan mashhur tarixchi va hukmdorlar nasabini yozuvchi olim. U

Shaybaniylar avlodidan bo‘lib, tarixiy manbalarni jamlash va yozish bilan shug‘ullangan. Abulg‘oziy o‘z asarlarida faqat siyosiy voqealarni emas, balki xalqlarning madaniy va ijtimoiy hayotini ham yoritgan.

Asarning tarixi va yaratilish sharoiti: “Shajarayi Tarokima” asari XVII asrda yozilgan. Bu asar turkiy xalqlarning, xususan, o‘zbek va qozoq qabilalarining nasablarini, sarkardalar va hukmdorlar tarixini o‘z ichiga oladi. Asar yaratilishida Abulg‘oziy o‘tmish manbalaridan, xalq rivoyatlari va avlodlar xotiralaridan foydalanadi. Asarning maqsadi – turkiy xalqlarning tarixiy ildizlarini, ularning urug‘-nasab tizimini, siyosiy va ijtimoiy tuzilishini hujjatlashtirishdir.

Asarning mazmuni: “Shajarayi Tarokima” bir necha asosiy bo‘limlardan iborat bo‘lib, ular quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

Nasab va urug‘lar: Asar turkiy qabilalarning tarixi va nasablarini batafsil bayon qiladi. Shu orqali o‘rta asr turkiy xalqlari va ularning siyosiy va ijtimoiy tuzilishini tushunish mumkin.

Sarkardalar va hukmdorlar tarixi: Asarda qabilalar va ularning rahbarlari, xonlar va sarkardalar haqida ma’lumot berilgan. Ularning siyosiy faoliyati va urushlardagi roli yoritiladi.

Madaniy va ijtimoiy hayot: Asarda xalqning an’analari, urf-odatlar, turmush tarzlari, shuningdek, qabilalararo aloqalar bayon qilinadi.

Tarixiy voqealar: Qabila nizolari, urushlar, hududiy kengayishlar, siyosiy ittifoqlar va shartnomalar haqida ma’lumotlar mavjud.

Asarning uslubi va xususiyatlari: Abulg‘oziy aniq va batafsil yozadi, har bir qabila va hukmdor nasabini eslab o‘tadi.

Asar ilmiy va tarixiy manba sifatida yuqori ahamiyatga ega, chunki u turkiy xalqlarning tarixini o‘rganishda asosiy manbalardan biridir.

Til jihatidan asar turkiy, xususan o‘zbek tilining XVII asr shaklida yozilgan, ba’zi joylarda arab va fors so‘zlari ishlatilgan.

Asarning ilmiy va tarixiy ahamiyati: “Shajarayi Tarokima” turkiy xalqlarning tarixiy ildizlarini o‘rganishda asosiy manba sifatida xizmat qiladi.

O'rta Osiyo tarixini o'rganayotgan tarixshunoslar uchun qimmatli ma'lumotlar beradi.

Asar orqali nasabnomalar va siyosiy tizimlar haqida bilish mumkin, shuningdek, qabilalararo aloqalar, hududiy siyosat va urushlar haqida ham aniq ma'lumotlar olish mumkin.

Shu bilan birga, madaniy merosni o'rganishda ham ahamiyatlidir, chunki xalq urf-odatları va ijtimoiy tuzilishi haqida ma'lumotlar mavjud.

Tarixshunoslikda qo'llanishi: Qabilalar tarixini o'rganishda. Siyosiy va ijtimoiy tuzilishni tahlil qilishda. O'rta Osiyo madaniy va madaniy-g'aroyiblik jihatlarini o'rganishda. Zamonaviy tarixiy tadqiqotlarda manba sifatida ishlatiladi.

Abulg'oziy Bahodirxon Xiva xonligida tug'ilgan va tarixiy manbalarni yozish bilan shug'ullangan mashhur tarixchi va hukmdor nasabdoridir. U faqat siyosiy voqealarni emas, balki xalqning madaniy merosi va ijtimoiy hayotini ham batafsil yoritgan. Uning yozuv uslubi rivoyat va faktlarni birlashtirib, o'qilishga qulay va ilmiy asosli bo'lib keladi.

Asarning yaratilish sharoiti. "Shajarayi Tarokima" XVII asrning birinchi yarmida, O'rta Osiyoda turkiy qabilalararo aloqalar va siyosiy iqlim o'ta murakkab bo'lgan davrda yozilgan. Asarda Abulg'oziy o'tmishdagi qabilalar tarixini, urug'lararo nizolar va ittifoqlarni, shuningdek, siyosiy hukmdorlarning faoliyatini hujjatlashtirishga uringan. Shu bilan birga, asar muallifning siyosiy qarashlari va xonlikdagi tajribasini ham aks ettiradi.

Asarning mazmuniy xususiyatlari. Urug' va qabila tarixi: Asar turkiy qabilalar, xususan, o'zbek va qozoq qabilalarining nasablarini chuqur bayon qiladi. Bu orqali qabila tuzilishi va urf-odatlar haqida tasavvur hosil bo'ladi.

Siyosiy voqealar: Asarda xonlar, sarkardalar va ularning urushlardagi roli, hududiy kengayishlar va ittifoqlar tafsilotlari mavjud.

Madaniy hayot: Qabilalarning urf-odatları, mehnat va turmush tarzi, ijtimoiy hayot va marosimlar haqida batafsil ma'lumot berilgan.

Rivoyat va voqealar: Asar ko'pincha og'zaki rivoyatlar va tarixiy faktlarni uyg'unlashtirgan holda yozilgan, bu esa tarixiy haqiqatni xalq xotirasi bilan boyitadi.

Asarning uslubi va til xususiyatlari. Asar turkiy, xususan XVII asr o'zbek tilida yozilgan.

Ba'zi joylarda arab va fors so'zlari ishlatilgan, bu esa ilmiy va rasmiy tilga xos xususiyat.

Abulg'oziy faktlarni tizimli ravishda bayon qiladi va tarixiy hodisalarni ketmaketlik bilan taqdim etadi.

Ilmiy va tarixiy ahamiyati. "Shajarayi Tarokima" turkiy xalqlarning nasabnomalari va siyosiy tarixini o'rganishda asosiy manba hisoblanadi.

O'rta Osiyo tarixshunosligi va etnologiya tadqiqotlari uchun muhim hujjat.

Asar qabilalararo aloqalar, siyosiy ittifoqlar, hududiy nizolar va ijtimoiy tuzilmani tahlil qilishda qo'llaniladi.

Xalq rivoyatlari va tarixiy faktlarning uyg'unligi orqali asar madaniy merosni ham o'rganish imkonini beradi.

Zamonaviy tadqiqotlardagi roli. Historik va antropologik tadqiqotlarda asosiy manba sifatida ishlatiladi.

Turkiy xalqlarning tarixiy ildizlarini aniqlash, qabila tizimini tahlil qilish va hududiy siyosiy o'zgarishlarni o'rganishda qo'llaniladi.

Shu bilan birga, asar o'rta asr O'rta Osiyo madaniyati, urf-odatlari va ijtimoiy tuzilishini o'rganishda ham muhimdir.

Abulg'oziy Bahodirxonning "Shajarayi Tarokima" asari – O'rta Osiyo turkiy xalqlari tarixini chuqur o'rganish uchun noyob manbadir. Asarda qabilalar, hukmdorlar, siyosiy va ijtimoiy voqealar, madaniy hayot va urf-odatlar batafsil bayon qilingan. Shu sababli asar tarixshunoslik, etnologiya va madaniyatshunoslik sohalarida tadqiqotlar uchun katta ilmiy ahamiyatga ega.

Abulg'oziy Bahodirxon (1603–1663) Xiva xonligida yashagan tarixchi va davlat arbobi bo'lib, o'z davrining siyosiy va madaniy jarayonlarini yaqindan kuzatgan. U tarixiy voqealarni yozishda faqat rasmiy manbalarga emas, balki xalq rivoyatlari va nasabnoma

an'analariga ham tayanadi. Shu bilan birga, u o'z asarida siyosiy qarashlarini va xonlikdagi tajribasini ham aks ettiradi.

Asarning yaratilish sharoiti "Shajarayi Tarokima" asari XVII asrda yozilgan bo'lib, O'rta Osiyoda turkiy xalqlarning qabila va urug'lararo siyosiy aloqalari murakkablashgan davrni aks ettiradi. Abulg'oziy bu asarda turkiy qabilalar tarixini tizimli ravishda yozib, ularning siyosiy, ijtimoiy va madaniy tuzilishini hujjatlashtirgan. Asar, shuningdek, xonliklarda yuz bergan ichki nizolar, hududiy kengayishlar va sarkardalar faoliyatini yoritadi.

Asarning mazmuni va tarkibi Qabilalar va urug'lar tarixi: Asar turkiy qabilalarning nasabini, ularning siyosiy tuzilishini va urf-odatlarini batafsil bayon qiladi. Hukmdorlar va sarkardalar: Qabila va xonlarning siyosiy faoliyati, urushlar va hududiy nizolar tafsilotlari mavjud.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Abulg'oziy Bahodirxonning "Shajarayi Tarokima" asari nafaqat tarixiy faktlarni, balki madaniy va ijtimoiy tafsilotlarni ham o'zida mujassam etgan, O'rta Osiyo turkiy xalqlarining tarixini chuqur tushunishga imkon beruvchi ilmiy va madaniy merosdir.

Abulg'oziy Bahodirxonning "Shajarayi Tarokima" asari O'rta Osiyo turkiy xalqlarining, xususan o'zbek va qozoq qabilalarining tarixiy ildizlarini, nasab tizimini, siyosiy va ijtimoiy tuzilishini yoritishda noyob manbadir. Asarda qabilalar va ularning rahbarlari, xonlar va sarkardalar faoliyati, hududiy kengayishlar, urushlar va siyosiy ittifoqlar batafsil bayon qilinadi. Shu bilan birga, asar madaniy hayot, xalq urf-odatlari, marosimlar va ijtimoiy aloqalarni o'rganish imkonini beradi.

"Shajarayi Tarokima" nafaqat tarixiy voqealarni hujjatlashtiradi, balki o'rta asr turkiy xalqlarining madaniy va ijtimoiy hayotini ham yoritadi. Asar orqali tarixshunoslar qabila tuzilishi, siyosiy voqealar va hukmdorlarning faoliyatini aniq tushunishlari mumkin. Shu sababli, bu asar tarixshunoslik, etnologiya va madaniyatshunoslik tadqiqotlarida katta

ahamiyatga ega bo'lib, turkiy xalqlarning tarixiy merosini o'rganishda muhim manba sifatida xizmat qiladi.

Abulg'oziy Bahodirxonning "Shajarayi Tarokima" asari O'rta Osiyo tarixshunosligida beqiyos ahamiyatga ega bo'lgan tarixiy manbadir. Bu asar turkiy xalqlarning, xususan o'zbek va qozoq qabilalarining nasab va urug' tizimini, ularning siyosiy va ijtimoiy tuzilishini yoritishda noyob manba sifatida xizmat qiladi. Asarda qabilalar, ularning rahbarlari, xonlar va sarkardalarning faoliyati, hududiy kengayishlar, siyosiy ittifoqlar va urushlar batafsil bayon qilingan. Shu bilan birga, asar orqali o'rta asr turkiy xalqlarining ijtimoiy tuzilishi, urf-odatlar, marosimlari, turmush tarzi va madaniy hayoti ham o'rganish mumkin.

Asarning ilmiy qiymati shundaki, u tarixiy voqealarni nafaqat rasmiy hujjatlar va manbalarga asoslanib, balki xalq rivoyatlari, nasabnomalar va og'zaki an'analarni ham jamlagan. Shu sababli "Shajarayi Tarokima" tarixiy haqiqat va xalq xotirasining uyg'unlashgan ko'rinishi sifatida qadrlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abulg'oziy Bahodirxon. Shajarayi Tarokima. Toshkent, 1992 yil.
2. Abulg'oziy Bahodirxon. Shajarayi Turk. Toshkent, 1995 yil.
3. Babadjanov, Sh. O'rta Osiyo tarixida genealogik manbalar. Toshkent, 2001 yil.
4. Karimov, T. Xiva xonligi tarixi va Abulg'oziy asarlari. Toshkent, 2005 yil.
5. Muminov, A. O'rta Osiyo turkiy qabilalari tarixi. Samarqand, 1998 yil.
6. Raxmonov, I. Abulg'oziy Bahodirxon hayoti va ijodi. Toshkent, 2000 yil.
7. Tursunov, F. "Shajarayi Tarokima"da qabila tizimi. Buxoro, 2003 yil.
8. Sodiqov, H. O'rta Osiyo tarixiy manbalari va ularning tadqiqi. Toshkent, 2007 yil.
9. Islomov, R. Abulg'oziy Bahodirxon asarlarida siyosiy va madaniy tafsilotlar. Toshkent, 2010 yil.

10. Yusupov, M. Xiva xonligi va genealogik yozuvlar. Samarqand, 2002 yil.
11. Qodirov, A. Turkiy xalqlar nasabnomalari va “Shajarayi Tarokima”. Toshkent, 2015 yil.
12. Akhmedov, S. Abulg‘oziy Bahodirxon: tarixiy manba sifatida. Toshkent, 2011 yil.
13. Nematov, D. O‘rta Osiyo genealogik asarlarining tadqiqi. Buxoro, 2006 yil.
14. Rahimov, B. Abulg‘oziy Bahodirxon va Xiva xonligi tarixi. Toshkent, 2013 yil.
15. Mirzaev, K. “Shajarayi Tarokima” va turkiy qabilalar tarixi. Samarqand, 2018 yil.